

דברים פרק ו' ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד. ה' וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ וּבְכֹל מְאֹדְךָ. וְהָיָה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ. ז' וְשָׁנַנְתָּם לְבִנְיָךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ.

שולחן ערוך או"ח נח: אף על פי שזמנה נמשך עד סוף השעה הג', אם עברה שעה ג' ולא קראה קורא אותה בברכותיה כל שעה ד' שהוא שלישי היום, ואין לו שכר כקורא בזמנה. ואם עברה שעה ד' ולא קראה, קוראה בלא ברכותיה כל היום.

ברכות כא. קריאת שמע דרבנן ... מתיב רב יוסף ובשכך ובקומך! אמר ליה אביי ההוא בדברי תורה כתיב.

משנה תורה הלכות קריאת שמע א: ג וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע:

שולחן ערוך או"ח ס: ה הקורא את שמע ולא כוון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל, לא יצא ידי חובתו.

ברכות יג: ת"ר [תנו רבנן]: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", "עד כאן צריכה כוונת הלב דברי ר"מ [רבי מאיר]. אמר רבא הלכה כר"מ [כרבי מאיר].

פסחים נו. אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ... באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אמרי רבנן היכי נעביד נאמרוהו? לא אמרו משה רבינו. לא נאמרוהו? אמרו יעקב. התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי.

משנה ברכות ב:ב א"ר [אמר רבי] יהושע בן קרחה: למה קדמה שמע ל"והיה אם שמוע?" אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה, ואחר כך יקבל עליו עול מצות. "והיה אם שמוע" ל"ויאמר" ש"והיה אם שמוע" נוהג ביום ובלילה "ויאמר" אינו נוהג אלא ביום:

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ב שצונו באמונת היחוד והוא שנאמין כי פועל המציאות וסבתו הראשונה אחד. והוא אמרו יתעלה שמע ישראל י"י אלהינו י"י אחד. וברוב המדרשות תמצאם יאמרו על מנת ליחד את שמי על מנת ליחדני ורבים כאלה. רוצים בזה המאמר שהוא אמנם הוציאנו מן העבדות ועשה עמנו מה שעשה מן החסד והטוב על מנת שנאמין היחוד כי אנחנו חייבים בזה. והרבה שיאמרו מצות יחוד. ויקראו גם כן זאת המצוה מלכות. כי הם יאמרו (ברכות יג א) כדי לקבל עליו עול מלכות שמים. רוצים לומר להודות ביחוד ולהאמינו:

ברכות יב: פרשת ציצית, מפני מה קבעוה? א"ר [אמר רבי] יהודה בר חביבא מפני שיש בה חמשה דברים: מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות ודעת מינים, הרהור עבירה, והרהור ע"ז [עבודה זרה].

מהרש"א חידושי הלכות ברכות יב: ויש ליישב גירסת תלמודא שלפנינו דעול מצות ומינות חדא חשיב ליה.

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה י והמצוה העשירית היא שצונו לקרוא קריאת שמע בכל יום ערבית ושחרית והוא אמרו יתעלה (פ' שמע) ודברת בם בשבתך בביתך וגו' ובשכרך ובקומך. וכבר התבארו משפטי מצוה זו במסכת ברכות (פ"א - ג כו א, ל א, ס א ב, ס ג ב). ושם (כא א) התבאר שקריאת שמע דאורייתא. ולשון התוספתא (רפ"ג) כשם שנתנה תורה קבע לקריאת שמע כך נתנו חכמים זמן לתפלה. כלומר שזמני התפלה אינם מן התורה. אמנם חובת התפלה עצמה היא מן התורה כמו שבארנו (ע' ה) והחכמים סדרו לה זמנים. וזהו ענין אמרם (שם כו ב) תפלות כנגד תמידין תקנום. כלומר סדרו זמניה בזמני ההקרבה. ומצוה זו אין הנשים חייבות בה:

EXEMPTION

משנה ברכות ג:ג נשים ... פטורין מקריאת שמע

ברכות כ: ק"ש, פשיטא! מצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. מהו דתימא הואיל ואית בה מלכות שמים קמ"ל [קא משמע לן]:

ירושלמי ברכות ג:ג ... וחייבין בתפילה כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו. ... ר' יוסי ור' יודא בן פזי הוו מתיבין אמרו לא מסתברא בק"ש [בקריאת שמע] שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו?

תלמוד ירושלמי ברכות ג:ג נשים מניין "ולמדתם אותם את בניכם" (דברים יא יט) את בניכם ולא את בנותיכם...

מסכת סופרים יח:ה וכן הן חייבות בקריאת שמע

ספר אהל מועד שער קריאת שמע דרך ב' ונר' דעבד ואשה חייבין בקבלת היחוד דהיינו פסוק ראשון אבל משאר פסוקים פטורים:

ב"ח אורח חיים סימן ע פירוש הואיל ועל כל פנים נשים ועבדים חייבים לקבל עליהם יחוד מלכות שמים שכתוב בפסוק ראשון ליתחייבו נמי בקריאת כל שלשה פרשיות קמ"ל. שמעינן דאע"פ [דאף על פי] דפטורים מקריאת כל השלשה פרשיות מכל מקום חייבים הם בקבלת יחוד השם עליהם ולקרות פסוק ראשון וכן כתב ב"י בשם ספר אהל מועד ומסוגיא זו למד כך והכי נקטינן וכך יש להורות לנשים:

ברכות כ: ק"ש, פשיטא! מצות עשה שהזמן גרמא הוא וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. מהו דתימא הואיל ואית בה מלכות שמים קמ"ל [קא משמע לן]:

שו"ע אורח חיים סימן ע:א נשים ועבדים פטורים מק"ש [מקריאת שמע] מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהן עול מלכות שמים: הגה ויקראו לפחות פסוק ראשון (ב"י בשם אוהל מועד):

פרי מגדים אשל אברהם או"ח ע:א זהו שכתב [המחבר] "ונכון" היינו מדרבנן.

ביאור הגר"א או"ח ע:א ונכון כו' ויקראו כו'. לחומר בעלמא דלא כאה"מ [כאוהל מועד] שכל [שכתב] שחייבות שבגמ' [שבגמרא] לא משמע כן ...

מגן גבורים, אלף המגן ע:ג וכפי הנראה הב"י [הבית יוסף] הוסיף מדעתו שיקראו כל הק"ש [הקריאת שמע]

לבוש אורח חיים סימן ע:א מ"מ נכון הוא ללמד שיקראו פסוק ראשון עם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, כדי שיקבלו עליהם עול מלכות שמים:

הגרי"ד סולובייצ'יק, רשימות שיעורים מסכת ברכות ב.

ועוד נראה לבאר, דהנה נחלקו הראשונים מהו החפצא של קריאת שמע מן התורה, דכתב הרמב"ם (פ"א מהל' קריאת שמע הל' א' - ב') וז"ל פעמיים בכל יום קורין קריאת שמע בערב ובבוקר שנאמר ובשכבך ובקומך וכו' ומה הוא קורא שלשה פרשיות אלו הן שמע והיה עם שמוע ויאמר וכו' עכ"ל, ומבואר דלשיטת הרמב"ם כל ג' פרשיות דק"ש הן מדאורייתא. ולשיטת רש"י (דף ב. ד"ה עד סוף) רק קריאת הפרשה הראשונה היא דאורייתא, ולשיטת רבינו יונה (דף א. בדפי הרי"ף בסוף ד"ה ואיפסיקא) ב' פרשיות ראשונות מדאורייתא הן והשאר מדרבנן. ויש להקשות דבגמ' לקמן (דף יג:) איתא "תנו רבנן שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד זו קריאת שמע של ר' יהודה הנשיא וכו' אמר ר' אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב אמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ונאנס בשינה יצא, אמר ליה רבן גמליאל לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי לא תצערן", ע"כ. ומבואר בגמ' דבקריאת פסוק ראשון של שמע בלבד מקיים מצות קריאת שמע, דזוהי קריאת שמע דר' יהודה הנשיא, ולפיכך מי שישן אין מעירין אותו אלא לקרות פסוק ראשון בלבד. וצ"ע לכל שיטות הראשונים הנ"ל היאך קיים ר' יהודה הנשיא מצות קריאת שמע מן התורה בפסוק ראשון בלבד.

ונראה דיש ב' דינים וקיומים במצות קריאת שמע, דין מעשה קריאת הפרשיות, וקיום קבלת עול מלכות שמים. ונראה דהרמב"ם סובר שבכדי לקיים דין מעשה הקריאה דק"ש צריך לקרות כל ג' הפרשיות, משא"כ קיום קבלת עול מלכות שמים מתקיים בקריאת פסוק הראשון בלבד¹ ולפי' ילע בדין ברכות ל'ש האם נתקנו על קיום קריאת הפרשיות או על קיום קבע'ש. ונצ"מ לענין ל'ש דר' יהודה הנשיא כשקורא רק את הפסוק הראשון בלבד, האם מברך עליה ברכות ל'ש משום דהוי קיום דקבלת עול מלכות שמים, או דאינו מברך משום דחסר קיום קריאת פרשיות דל'ש. ועיין לקמן (אות ה'), וצ"ע.

AL HA-MITA

ברכות ס: הנכנס לישן על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע ואומר
ברוך המפיל חבלי שינה על עיני....

רא"ש ברכות ט: כג הנכנס לישן על מטתו אומר שמע עד והיה אם שמוע
ור"ח ז"ל כתב גם פרשה שניה

ברכות ד: ה. א"ר יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ מצוה לקרותו על
מטתו ... ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו.

אליה רבה סימן רלט: ד כתבו ספרי מוסר שגם הנשים [צריכות] ליזהר בק"ש שעל
המטה בכוונה ודקדוק התיבות ע"כ, [ו]מג"א [סק"ב] כתב דמה שלא נהגו
לאומרה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא בלילה ע"כ, ואין נכון דאטו גברי
בעי שמירה ונשי לא, דהא כתבתי דק"ש משום שמירה:

אליה רבה סימן רלט: ג מצאתי בברכת אברהם ... שהמפיל הוא על מנהגו של
עולם כמו ברכת הנותן לשכוי בינה ואפילו לא יישן מברך.

ZECHER YETZI'AT MITZRAYIM

משנה מסכת ברכות א: ה מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר ר' אלעזר בן עזריה
הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה
בן זומא שנא' (דברים טז: ג) "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי
חיך". ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות.

משנה תורה הלכות קריאת שמע א: ג אע"פ [אף על פי] שאין מצות ציצית נוהגת
בלילה קוראין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת מצרים ומצוה להזכיר
יציאת מצרים ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל
ימי חיך. וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה היא הנקראת קריאת שמע:

ברכות דף כא. אמת ויציב דאורייתא

תוספות מסכת ברכות כא. וכולה מילתא דיציאת מצרים קרי ליה אמת ויציב
לפי דטעם אמת ויציב הוי משום יציאת מצרים והלכך הוי פרשת ציצית
בכלל אמת ויציב.

משנה ברורה סימן סז: ג הוא חייב עדיין עכ"פ [על כל פנים] בברכת אמת
ויציב עד שעה ד' ומכאן והלאה לא תיקנו ע"ז [על זה] ברכה אבל יאמר
מחמת ספק איזה פסוק של יציאת מצרים.

OBLIGATION?

שו"ת בית יצחק או"ח יב הרמב"ם כללה במצות ק"ש [קריאת שמע]. ומעתה שנשים פטורות מק"ש [מקריאת שמע] פטורות נמי ממצוה זאת, דל"ה [דלא הויא] מצוה אחרת, רק נכללה בק"ש [בקריאת שמע].

שו"ת שאגת אריה יב ש"מ דאין נשים חייבות בהזכרה זו וטעמ' דמילת' משום דה"ל מ"ע שהז"ג שנשים פטורות.... שהרי הזכרה דיום ולילה תרתי מצות ותרתי אזכרות נינהו וכיון דשל יום ליתא בלילה ושל לילה ליתא ביום כל חדא וחדא הזכרה מהן ה"ל מ"ע שהז"ג

מגן אברהם סימן ע"א נ"ל [נראה לי] דמ"מ [דמכל מקום] מחוייבים לומר אמת ויציב דזכירות י"מ [יציאת מצרים] הוא דאוריית' ... וא"כ [ואם כן] צריכי' לסמוך גאולה לתפלה

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן ע"א ומכל מקום חייבין בזכירת יציאת מצרים שהוא מצות עשה שלא הזמן גרמא שמצותה ביום ובלילה לפיכך יש להם לברך הברכה שנתקנה על יציאת מצרים שהוא אמת ויציב